

De laatste (?) vlasoven van de Achterhoek

'A'j 't zölm neet kunt en iej mut 't laoten doon, dan kost ow dat gaw 'n honderd gulden' zei de landbouwer Th. Schurink toen ik de vorige zomer nog eens naar zijn vlasoventje wilde kijken, maar het niet meer aantrof. Een anderhalf jaar tevoren was het pannendak er afgewaaid. Schurink had er nog wel over gedacht om een nieuw dak te laten maken, maar de investering leek hem tenslotte niet verantwoord. Het oventje werd alleen nog zo nu en dan gebruikt om appels te drogen en de opbrengst van de oude appelbomen in de hof is niet zo groot meer.

Daarmee was het lot van waarschijnlijk de laatste vlasoven in de Gelderse Achterhoek bezegeld. Doordat het regenwater vrij spel had, waren de stenen van de eigenlijke oven stuk gevoren en restte er weinig meer dan een ruïne. De heer Schurink heeft toen alles maar afgebroken.

Dit oventje, in de buurtschap Zwolle bij Groenlo, was voorzover mij bekend de laatste vertegenwoordiger van een bedrijfsgebouwtje, dat vroeger bij veel boerderijen in deze streek te vinden was. Eigenlijk heeft het 't nog lang volgehouden, want de vlasbewerking is toch al omstreeks de eerste wereldoorlog in Oost-Nederland beëindigd.

Dat kwam waarschijnlijk, doordat toen dit oventje nog betrekkelijk nieuw was en doordat men het voor andere doeleinden nog goed gebruiken kon. De familie Schurink weet te vertellen, dat de oven in 1892 gebouwd was, ter vervanging van een vroeger exemplaar, dat bouwvallig was geworden. Het gebouwtje bestond uit een oven met halfronde doorsnee, door een baksteenmantel omgeven, onder een losstaand pannen zadeldakje. De ovendeur was van hout. Er werden takkebossen in gestookt en na verwijdering van de as bleef de oven nog vele uren warm.

Om het vlas, voordat het gebraakt werd, goed 'sprok' (bros) te maken, moest het ge-roosterd worden. Dat deed men op diverse manieren. Volgens vrouw Kempers in Markelo, de weduwe van de laatste Twentse handwever, wiens getouw nu in het textiel-museum te Enschede staat, kwam het vlas na het reppelen op een stölp, met vuur er onder. Dat schrijft ook Buursink, in zijn Lonneker Landbouwboek: 'in de vlashutte of braakhutte, waor 't vlas by 'n kollenvuur met ne iezerne stölpje d'r ouwer hen, waarm wör maakt'. Volgens Bezoen, die zijn gegevens eveneens uit Lonneker had, gebeurde dit warm maken ook wel in de broodoven. Dat laatste was de meest gebruikelijke manier. In Breklenkamp, aldus de landbouwer G. Bergman, kwam het vlas vóór het braken 'eerst good in de zonne, dat 't mooi spreu wodden. Watten deden 't ok in 't kokfornuus'. Maar dat was een gevaarlijke bezigheid. De boerderij Brookhoses in Breklenkamp moet daar-door in 1910 afgebrand zijn. 'Ne meid har vlas an 't kokfornuus zat, naor ze zegt. Dat vatten vlam en allens gung d'r of'.

Ook in Herike (gem. Markelo) werd het te braken vlas in de zon gedroogd, evenals in

De 'vlasoavend' te Zwolle (gemeente Eibergen) in betere dagen.

Noordijk (gem. Neede), maar in beide plaatsen ook wel om een stolp met vuur, of in de oven.

Vanwege het brandgevaar was het vlas roosteren (behalve natuurlijk in de zon) op veel plaatsen verboden. De Wilkeur der stad Almelo vermeldde volgens Hattink: 'Item wie vlaes drogen in deen oeven offte by deen vuer die des bekommen sael gelden vyff punt. Ende niemant zael des nachtes by kersen offte vuer swynghen ofte braken by vyf ponden ende oeck niet hekelen by derselver pene'. Dit citaat is ook interessant omdat er uit blijkt, dat in Twente, waar er geen heugenis meer aan was, het vlas behalve gebraakt, ook wel gezwingeld werd (met een los uit de hand gezwaaid 'zwingelbred').

Het Winterswijkse brandweerreglement van 1745 bevatte volgens Stegeman het verbod 'Ook geen vlas ofte hennip te braken bij lamp ofte kaerse, noch hetselve bij vuur ofte ovens te drogen'. Steen en Veldsink halen in hun Geschiedenis van Ommen een reglement uit 1636 aan, dat bepaalde: 'niemand mocht in de stad Ommen vlas, hennep of andere brandbare stoffen hetzij bij nacht of bij dag bij vuur of in ovens drogen'. Zo zijn er meer voorbeelden.

Het brandgevaar bracht de plattelandsbevolking, die niet onder de verboden viel, er toch toe om maar het liefst de oven te gebruiken. Die mocht ook weer niet te heet zijn. Je moest het vlas telkens een eindje verder in de oven houden, zei de heer Bergman, maar in de Achterhoek vond men dat toch niet nodig. 'Boeren die een oven hebben' schrijft Heuvel in Oud-Achterhoeks Boerenleven, 'stoken die eerst heet en stoppen er des avonds,

als het vuur en as er alle uit zijn, het vlas in, om het er de andere morgen breekvaardig uit te halen'. Een bezwaar van deze methode was volgens wijlen H. Groothornte te Noordijk, dat het uit het vlas vrijkomende vocht op de duur de oven aantastte.

Bij Heuvels ouderhuis bouwde men een hutje in een droge sloot en stookte daarin een vuurtje van hout en schadden. Daar werden de 'riesten' vlas omheen gezet. Ook dat was gevaarlijk. Het planken huisje is al eens totaal afgebrand. Hetzelfde is gebeurd met de schuur van een boerderij bij Eibergen, waarin zich een vlasoven bevond, herinnert Hendrik Odink zich. Men heeft toen een nieuwe, vrijstaande oven gebouwd, maar ook die is allang weer verdwenen. De heer Odink heeft de laatste vlasovens in die streek meegemaakt, maar ook al niet in zo'n groot aantal. In zijn jeugd liep de vlasserij al ten einde.

Bakovens zijn er nog wel in de Achterhoek. Ook staat er een bij het uit Lichtenvoorde afkomstige losse hoes in het Openluchtmuseum te Arnhem; een oven, die zowel voor broodbakken als voor het roosteren van vlas gebruikt is. Een speciaal voor de vlasbewerking gebouwde oven, zoals bij Schurink, was echter veel zeldzamer.

ADRIAAN BUTER